

hrvatski intelektualac koji je zajedno s drugim teozozima koncilskog usmjerenja glasno i razgovijetno izricao teološku misao u našoj sredini. Bio je urednik časopisa *Svesci* te od smrti Josipa Turčinovića 1990. godine do svoje smrti glavni urednik tiskanih izdanja Kršćanske sadašnjosti. U toj ulozi trebao je vrednovati prijevode i izvorne radove sa stajališta uklopljenosti u koncilsku obnovu kojoj su se posvećivali djelatnici Kršćanske sadašnjosti u Zagrebu. Priređivač Stjepan Kušar i katolička izda-

vačka kuća Kršćanska sadašnjost ovim djelom omogućili su svježije čitanje Starićevih izlaganja koja su uronjena u biblijsku poruku i provedbu Drugoga vatikanskog koncila među katolicima hrvatskoga govornog područja. Jedan od izraza koje Starić rado upotrebljava je »mentalitet«. Pojedinci i skupine u Crkvi nesvjesno se daju zarobiti u mentalitet proteklih vremena. Starić pomaže da se uvijek iznova vraćamo na biblijske korijene i hrabro odbacujemo mentalitet koji nije evanđeoski.

Mato Zovkić

Ante MATELJAN, *Svete tajne. Sakramenti u pravoslavlju*, CUS, Split, 2020., 324 str.

Prof. dr. sc. Ante Mateljan, redoviti profesor u trajnom zvanju pri Katedri dogmatske teologije KBF-a Sveučilišta u Splitu, poznat je i široj javnosti kako po svojim javnim nastupima tako i po svojim brojnim objavljenim znanstvenim člancima i knjigama. Prije nekoliko mjeseci iz tiska je izišlo njegovo najnovije djelo naslovljeno *Svete tajne. Sakramenti u pravoslavlju*. U tom opsežnom djelu Mateljan piše o vrlo zanimljivoj tematici koja je svakako dobrodošla na hrvatsko jezično područje, što zbog možda slabijeg poznavanja pravoslavnoga teološkog govora o svetim sakramentima, što zbog ekumenskog dijaloga i ekumenskih nastojanja. Mateljan izlaže temu u osam poglavlja, svako s više naslova i podnaslova, uz *Predgovor*, *Uvod*, *Zaključak* te dugi popis (gotovo četiri sto-

tine naslova navedene, očito i većinom korištene) literature, mrežnih izvora te brojnih referencija (preko tisuću). Sam autor u *Predgovoru* napominje da su neki radovi u ovoj knjizi već objavljavani tijekom više godina u teološkim časopisima i zbornicima, a ovdje su dijelom nadopunjeni i prilagođeni.

Mateljanova knjiga *Svete tajne. Sakramenti u pravoslavlju* predstavlja se kao kompaktna i zaokružena cjelina. U prvom poglavlju, zapravo je to opširan *Uvod* u temu, autor iznosi opći uvod u teološki govor o sakramentima u pravoslavlju, odnosno u pravoslavnoj teologiji, te sažeto upoznaje čitatelja s poviješću pravoslavne sakramentologije. Potom ukratko izlaže najvažnije elemente za razumijevanje pravoslavne teologije sakramenata (*svetih tajni*) te njihovu

strukturu. U narednim poglavljima (II. – VIII.) redom iznosi teološki govor i učenje, shvaćanje, povijest i obrede pojedinih sakramenata u pravoslavlju, ne zaboravljajući istaknuti izvorni naslov pojedinih sakramenata u pravoslavnim crkvama. Uz uvodne i zaključne misli kod pojedinih sakramenata autor u završnim dijelovima pojedinih poglavlja uvijek dokumentirano donosi situaciju i stanje u ekumenskom području glede pojedinih sakramenata te sažeto učenje o sakramentima u »ostalim Istočnim crkvama«.

Znanstvena relevantnost i izvornost teme ovog djela ogleda se, između ostalog, u činjenici da je ta tematika vrlo slabo obrađivana na hrvatskom jeziku, posebice ne na ovako sustavan način. Očito je autor u stvaranju ovog djela imao pred očima bar dvije činjenice koje su ga potakle na pisanje: s jedne strane to je nedostatak opširnijeg i cjelovitijeg uvida u *svete tajne* (tj. sakramente) u pravoslavlju na hrvatskom jeziku jer u suvremenoj katoličkoj sakramentologiji (kako na hrvatskom teološkom jezičnom području tako i na planu opće Crkve u svijetu) prikaz teologije i prakse sakramenata u pravoslavnoj Crkvi vrlo je slabo prisutan. S druge pak strane, očiti poticaj autoru su i ekumenska nastojanja između odvojenih Crkava. Treba (pri)znati da je ozbiljan ekumenski dijalog između Katoličke crkve i pravoslavni Crkava započet tek osnivanjem *Međunarodne mješovite teološke komisije* 1979. godine (time se nikako ne

želi umanjiti značenje i ekumenska nastojanja Drugoga vatikanskog koncila). A upravo je teologija sakramenata, odnosno teologija *svetih tajni*, vrlo značajno područje teološkog dijaloga između Katoličke crkve i pravoslavni Crkava. Upravo zbog toga ovo djelo itekako može potaknuti na daljnje produbljivanje, bolje razumijevanje i iskreno ekumensko nastojanje, što je zalag bolje budućnosti te potpunijeg i plodonosnijeg svjedočenja kršćanske vjere uopće, te slavljenja svetih sakramenata, kako stoji u br. 5 u *Ekumenskoj povelji* iz 2002. godine: »Ekumenizam živi od toga da zajednički slušamo Božju riječ i dopustimo Duhu Svetomu djelovati u nama i po nama. Snagom tako primljene milosti postoje danas mnogostruke težnje, da je molitvom i bogoslužjem produbi zajedništvo između Crkava i moli za vidljivo jedinstvo Crkve Kristove.« Vođen, dakle, i potaknut teološkim i ekumenskim razlozima te izlažući teološko poimanje sakramenata u pravoslavlju, autor se ne upušta u praktične probleme kanonske discipline i crkvene prakse, nego nastoji uputiti na teološke temelje za moguću *communicatio in sacris*.

Za ovakvo djelo postoji zasigurno ne samo teološki nego i društveni interes. Naime, u novije vrijeme, posebice nakon Drugoga vatikanskog koncila, u teologiji je, a i u društvu uopće, porastao interes za pravoslavnu teologiju uopće, za njezino učenje, za njezin pastoral i obrede, a dakako i za shvaćanje i tumačenje sakramenata u pravoslav-

lju. Doduše, katoličko razumijevanje i tumačenje *svetih tajni* u istočnim Crkva-
ma, a posebno u pravoslavlju, često je
bilo podložno drugim teološkim, osobi-
to ekleziološkim pitanjima, ipak izgleda
da se u novije vrijeme, unatoč poteško-
ćama, možda i zbog raznih pastoralnih
izazova, uočava pomak nabolje. Ne za-
boravljajući kako između katolika i pra-
voslavnih u nauku i u sakramentalnoj
praksi postoje ne male razlike, koje koji
put dotiču i dogmu, značajno je da gle-
de pojedinih sakramenata te razlike ni-
su baš posebno isticane.

Glede pristupa, metodologije, je-
zika i stila, ovo je znanstveno djelo na-
pisano preciznim teološkim, ali vrlo ra-
zumljivim jezikom. Uz jasnoću očeki-
vanih ciljeva, rad je pisan zavidnom i
vrlo preciznom znanstvenom metodo-
logijom, popraćen je domaćom literatu-
rom, doduše manje jer je i nema previ-
še o temi koju se obrađuje, i inozemnom
literaturom, u osjetno višem broju jer je
ova tema više obrađivana u inozem-
stvu, kao i izvorima, te je stoga ne samo
značajan znanstveni doprinos posebice
teološkom području nego, bez sumnje,
i otvoreno usmjerenje za daljnja prouča-
vanja. Metodološki gledano autor se vr-
lo dobro služi znanstvenom metodo-
logijom istraživanja i pisanja, izvrsno ra-
bi i predstavlja građu, dokumente i či-
njenice do kojih je došao svojim istra-
živanjem. U svakom slučaju iznesene
činjenice, analize i zaključci iz primar-
nih izvora, uz sekundarne izvore, govo-
re o ozbiljnosti i o kvaliteti ovog djela.

Premda je u ovoj knjizi riječ o po-
nekad vrlo delikatnim i nijansiranim te-
ološkim pojmovima i argumentima, au-
torov je jezik precizan, jasan i razumljiv,
stil dotjeran, a izlaganje tečno. Djelo je
pisano uobičajenim znanstvenim *teo-
loškim*, ali i razumljivim jezikom. Da-
kako, za bolje i potpunije razumijeva-
nje nužno je poznavanje opće teološko-
-dogmatske terminologije. Autor se drži
razumljivih i standardnih naziva i ter-
mina koji su općeprihvaćeni u hrvat-
skoj znanstvenoj i stručnoj teološkoj i
njoj srodnoj terminologiji, a uvijek na-
stoji pojasniti (»prevesti«) poneke teže
razumljive izraze iz pravoslavne teolo-
gije. Tekst je pregledan, a naslovi i pod-
naslovi logično raspoređeni i međusob-
no povezani. Autor vrlo vješto uočava
i definira ciljeve istraživanja i trudi se
ostati u zadanim okvirima tog istraži-
vanja. Tema je iscrpno obrađena i dore-
čena. Dobro sročnim uvodima u svako
poglavlje, kao i zaključcima, autor uvo-
di čitatelja u problematiku onoga o če-
mu namjerava pisati, čime olakšava sli-
jediti temu, a vješto potiče čitatelja i na
dublje promišljanje o iznesenim tema-
ma. Autoru treba odati priznanje na
uloženom trudu u pisanju ovoga djela.
U situaciji kada se na hrvatskom jezič-
nom području osjeća nedostatak teksto-
va koji bi nas upoznali s pravoslavnom
teologijom *svetih tajni*, ovo djelo tim vi-
še dobiva na vrijednosti jer će čitatelji-
ma zasigurno biti od velike koristi vi-
šestruki (znanstveni i drugi) doprinos
ove knjige.

Možda nekoga može začuditi činjenica da katolički teolog piše o sakramentima u pravoslavnoj Crkvi, no i zbog ekumenskih nastojanja to je vrlo dobrodošla novost na hrvatskom teološkom ozemlju. Uostalom, katolički teolog u pristupu teologiji sakramenata u pravoslavnoj Crkvi polazi od ekumenskih stavova izraženih u dokumentima Katoličke crkve, koji izražavaju otvorenost, ali i zahtjev dubljega međusobnog teološkog razumijevanja. Zbog toga je vrlo važna činjenica da autor u svojem djelu donosi sve važnije dokumente ekumenske naravi i ekumenskih nastojanja kako bi argumentirano potkrijepio svoje izlaganje.

Smatramo da je autor u pisanju i razradi ovog djela pristupio vrlo sustavno i znalački te se može reći da je ova knjiga izvrstan plod njegova dugogodišnjega marljivoga i predanoga znanstveno-istraživačkog rada. Temeleći svoje pisanje na argumentiranim činjenicama i dokumentima te na brojnoj literaturi, Mateljan u ovom djelu dosljedno pokazuje i znanstvenu kompetenciju u istraživanju, ali i kritičku analizu i vrednovanje teoloških sadržaja

koji se odnose na središnju temu djela, ne propuštajući iznijeti zapažene osobne osvrte, mišljenja i prijedloge, posebice glede daljnjeg razvoja ekumenizma.

Zaključujući ovaj osvrt, još jednom želimo naglasiti da je objavljivanje ovoga Mateljanova djela vrlo korisno i opravdano. Autoru bih iskreno čestitao i odao priznanje na uloženom trudu u pisanju ovog djela. Naime, djela poput ovoga su itekako dobrodošla za hrvatsku teološku, duhovnu i kulturnu scenu te će zasigurno intelektualno i kulturalno obogatiti ne samo studente teologije i promicatelje ekumenizma, ne samo hrvatsko čitateljstvo, nego i sve koji se iskreno zanimaju za istočnu teologiju i liturgiju te nastoje oko boljega međusobnog razumijevanja i ekumenskog zbližavanja. Svima nam je znano da u mnogočemu postoji slaganje pravoslavne i katoličke teologije sakramenata, ali postoje i neka razmimoilaženja, drukčija tumačenja i sl. I zbog toga je ova knjiga dobrodošla, kako bi se upoznao i ono što nas povezuje, kao i ono što nas razdvaja, te kako bismo u ekumenskom duhu tražili putove koji mogu dovesti do zajedničkih sakramentalnih slavlja.

Ivan Karlić

Ivica KOMADINA – Adolf POLEGUBIĆ (ur.), *Digitalno doba i pastoral mladih.* Zbornik, Biblioteka »Diaspora croatica« knj. 28, Hrvatski dušobrižnički ured, Frankfurt am Main, 2020., 167 str.

U izdanju Hrvatskoga dušobrižničkog ureda iz Frankfurta na Majni u Biblio-

teci »Diaspora croatica« objavljen je 21. po redu zbornik pod nazivom *Digitalno*